

dr hab. Mariusz Kolczyński, prof. UŚ
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Medialnej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

RECENZJA

Osiągnięcia naukowego oraz dorobku naukowo-dydaktycznego i popularyzatorskiego Pana dr. Jacka Wojsława w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach.

Przedkładam Komisji Habilitacyjnej ocenę osiągnięcia habilitacyjnego [cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych *Organizacja i funkcjonowanie aparatu propagandowego w Polsce Ludowej*] oraz dorobku i aktywności naukowej dr. Jacka Wojsława.

Niniejsza recenzja powstała w oparciu o decyzję Rady Naukowej Instytutu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 25 października 2024, na podstawie art. 221 ust. 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742).

1. Sylwetka Habilitanta

Kariera naukowa dr. Jacka Wojsława jest związana przede wszystkim z Uniwersytetem Gdańskim, w którym pracuje od 1 września 2006 roku (do chwili obecnej) na Wydziale Nauk Społecznych, w Instytucie Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej (w Zakładzie Antropologii Obrazu).

Okresowo współpracował także z innymi trójmiejskimi uczelniami: Gdańską Wyższą Szkołą Humanistyczną, Sopotką Szkołą Wyższą, Akademią Marynarki Wojennej oraz Wyższą Szkołą Bankową w Gdańsku/Uniwersytetem MERITO.

Dorobek naukowy dr Jacka Wojsława (po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w 2001 roku, na podstawie rozprawy doktorskiej *Propaganda masowa jako instrument indoktrynacji społeczeństwa polskiego w latach 1949-1954* – promotor dr hab. Barbara Okoniewska, prof. UG) można uznać jako dostateczny ilościowo i niebudzący istotnych wątpliwości merytorycznych: 1 monografia (*Obraz teraźniejszości w propagandzie komunistycznej Polski lat 1949-1954: zarys problematyki*, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 248), 24 rozdziały zamieszczone w monografiach zbiorowych (wszystkie opracowanie zostały opublikowane w wydawnictwach krajowych), 13 artykułów opublikowanych w polskojęzycznych czasopismach naukowych; w 2 przypadkach dr J. Wojsław był współredaktorem prac zbiorowych.

W tym kontekście, wskazany jako osiągnięcie naukowe wymienione w art. 219, ust.1 pkt 2b Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych ***Organizacja i funkcjonowanie aparatu propagandowego w Polsce Ludowej*** zajmuje istotne miejsce w dorobku naukowym Habilitanta, stanowiąc rzetelne podsumowanie naukowe konsekwentnie prowadzonych na przestrzeni lat badań w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wymienionego w art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. Nr 2020.poz.85 t.j.)

Przedstawiony cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych ***Organizacja i funkcjonowanie aparatu propagandowego w Polsce Ludowej*** stanowi – niewątpliwie – zbiór oryginalnych opracowań naukowych opartych, przede wszystkim, na analizie odpowiednio dobranej literatury przedmiotu oraz zgromadzonych w kompetentny sposób bogatych materiałów dokumentalnych, umożliwiających przeprowadzenie przez Habilitanta interesujących badań własnych.

Przedłożony do oceny cyklu artykułów dr. J. Wojsława zawiera autorską analizę funkcjonowania instytucji odpowiedzialnych za organizację działań propagandowych (zarówno o charakterze ofensywnym, jak i defensywnym) w Polsce Ludowej –

problematyka zawarta w prezentowanym cyklu obejmuje okres od końca lat czterdziestych do początku lat osiemdziesiątych (trochę szkoda, że do cyklu nie dołączono ciekawego artykułu na temat zabiegów propagandowych towarzyszących obradom Okrągłego Stołu).

Uwzględniając problematykę rozprawy, zwraca uwagę bardzo dobra znajomość literatury przedmiotu; na podkreślenie zasługuje umiejętność selekcji i wykorzystania materiałów źródłowych, których naukowo kompetentna analiza umożliwiła sformułowania oryginalnych wniosków, o odpowiednio wysokiej jakości naukowej - stanowiących autorski wkład Habilitanta w rozwój dyscypliny. W mojej ocenie poziom merytoryczny oraz sposób ujęcia problematyki w poszczególnych opracowaniach autorstwa dr. Jacka Wojsława zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę. Poprawnie sformułowana problematyka badawcza oraz odpowiednio dobrane metody badawcze umożliwiły przeprowadzenie interesujących i oryginalnych badań własnych, których wyniki zawarto w kolejnych artykułach.

Nie można sformułować zasadniczych zastrzeżeń odnośnie głównych pytań badawczych dotyczących funkcjonowania systemu medialnego (i jego elementów składowych) w Polsce Ludowej oraz identyfikacji instytucji oraz osób organizujących i realizujących przedsięwzięcia o charakterze propagandowym w kolejnych etapach rozwoju/istnienia Polski Ludowej. Warto zaznaczyć, że precyzyjna analiza „polityki kadrowej przewodniej siły partyjnej” w przedmiotowym zakresie należy – w moim przekonaniu – do najmocniejszych stron publikacji Habilitanta.

W tym kontekście rozczarowuje sposób postawienia hipotezy głównej cyklu publikacyjnego – *de facto* oczywistej i w jakikolwiek sposób nie podlegającej naukowemu procesowi weryfikacji/falsyfikacji (mając na uwadze praktykę polityczną, szczególnie odnoszącą się do podejmowania systemowo kluczowych decyzji [decyzje odnośnie kierunków i sposobów realizacji działań propagandowych do takowych należały] ludowego *ancien régime*'u. Nie wydaje się również zasadnym twierdzenie Habilitanta, żeby wnioski odnoszące się do działań propagandowych realizowanych w okresie lat 1948-1983 w istotny sposób wpływałyby na postrzeganie zagrożeń będących pochodną nowoczesnych form propagandy politycznej w XXI wieku wykorzystywanych we współczesnych państwach (nie tylko niedemokratycznych).

Przywołany w Autoreferacie model komunikacyjny Harolda Lasswella pozwolił dr. J. Wojsławowi na zogniskowanie rozważań na kluczowych aspektach procesów komunikacyjnych i – co ważniejsze – umożliwił recenzentowi wskazanie najmocniejszych stron cyklu artykułów. Niewątpliwie Habilitant precyzyjnie odpowiedział na kluczowe pytania badawcze dotyczące kwestii identyfikacji (a) instytucji i (b) osób kierujących aparatem propagandowym w Polsce Ludowej oraz (c) zasadniczych celów propagandy stawianych przez władze partyjne [intencji politycznego nadawcy] i (d) sposobów kontroli efektywności podejmowanych przedsięwzięć.

Tym samym, można uznać, że w poprawny i wyczerpujący sposób odniesiono się do postawionych hipotez i pytań badawczych - realizując zasadnicze cele badawcze. Na szczególne wyróżnienie zasługuje „tytaniczna” praca zorientowana na pozyskanie, selekcję i kompetentną analizę różnego typu źródłowych materiałów dokumentalnych - widać w tym zakresie badań bardzo dobre przygotowanie historyczne Habilitanta.

Natomiast pewne wątpliwości budzą dwie kwestie: (1) powielania części wątków tematycznych w kolejnych opracowaniach (jest to szczególnie widoczne w częściach wprowadzających do zasadniczej problematyki) oraz (2) wyraźna dominacja (poniekąd zrozumiała) wymiaru faktograficzno-deskryptywnego nad wymiarem oceniająco-analitycznym – zwłaszcza, że zgłoszone teksty dotyczą wydarzeń odległych w czasie.

Niezależnie od wskazanych zagadnień wiodących w zgłoszonym cyklu można wyróżnić trzy zasadnicze obszary refleksji, w dużej mierze związane z danym etapem historii Polski Ludowej i wyzwaniem stawianymi przed partyjno-państwowym aparatem propagandowym.

Dwa pierwsze (w pewnym sensie uzupełniające się) opracowania (*Organizacja i funkcjonowanie nadzoru nad „pionem propagandowym” w centralnych strukturach PZPR w latach 1948-1956* oraz *Kierownictwo partyjne wobec prasy w Polsce w latach kulminacji stalinizmu (1949-1953): polityka personalna, decyzje organizacyjne i „nastawienie” tematyczne*) znakomicie odzwierciedlają przyjętą przez Habilitanta koncepcję analityczną: bardzo szczegółowej analizy materiałów dokumentalnych, podbudowanej odniesieniami do bogatej literatury przedmiotu. W efekcie otrzymujemy precyzyjną rekonstrukcję założeń działań propagandowych, jak i pogłębioną

charakterystykę aparatu partyjnej propagandy – w wymiarze instytucjonalnym i personalnym. W drugim z artykułów (*Kierownictwo partyjne...*) dokonano analizy przebiegu procesu organizacji polskiego rynku prasowego, z mocnym wyakcentowaniem przyjętych rozstrzygnięć personalnych. Habilitant poruszył także interesującą kwestię efektywności propagandy prasowej i jakości języka propagandy – typowego dylematu „twardej” propagandy w państwach totalitarnych (dylemat sprowadzający się w istocie do kwestii, czy dziennikarz lub twórca dzieła propagandowego przy silnej presji zewnętrznej [i realnego zagrożenia własnego bezpieczeństwa] jest w stanie wyjść poza przyjęte [a zarazem wysoce nieefektywne] schematy przekazu?).

Kolejne dwa teksty (*Biuro Prasy KC PZPR 1956-1972* oraz *Nadzór nad mediami sprawowany przez władze PZPR w latach 1970-1975*) przynoszą uporządkowany opis zmian mających miejsce po politycznym przesileniu w 1956 roku – zmian nie tylko organizacyjnych (i pochodnych „przesunięć personalnych” w aparacie partyjnym), ale także w dalszej perspektywie zmian w polskim systemie medialnym (rozwój radia i telewizji), skutkujących koniecznością przyjęcia nowych rozwiązań organizacyjnych. W pierwszym z artykułów stosunkowo słabo wyeksponowano znaczenie wydarzeń z 1968 roku (odsyłając w przypisie do innego artykułu Habilitanta). W drugim opracowaniu rozważania Autora zostały zogniskowane wokół zmian instytucjonalno-personalnych, pozostawiając niewiele miejsca na chociażby skrótową prezentację wyznaczników tzw. propagandy (gierkowskiego) sukcesu (poza lapidarnym odniesieniem do pierwszego roku rządów E. Gierka).

Ważne miejsce w opiniowanym cyklu publikacji (ale także w pozostałym dorobku Habilitanta) zajmują opracowania analizujące działania PRL-owskiego aparatu propagandowo-informacyjnego w okresie „przesilenia Solidarnościowego” 1980-81. Publikacje dr. J. Wojsława pozwalają na ocenę podejmowanych działań z różnej perspektywy:

(1) działań defensywno-kontrolnych realizowanych przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (autorskie wnioski zawarte w opracowaniu *Miejsce cenzury w ocenach aparatu partyjnego w okresie politycznej konfrontacji lat 1980-1981* zostały wyczerpująco i precyzyjnie udokumentowane),

(2) działań informacyjnych, który Habilitant poświęcił dwa teksty; zwracam uwagę na bardzo wartościową analizę polityki informacyjnej władz PZPR wobec strajków w sierpniu 1980 roku – oprócz „typowej” dla Habilitanta narracji instytucjonalno-personalnej znajdujemy szereg ważnych naukowo wniosków dotyczących realizowanych strategii propagandowych, w tym poszukiwania kierunków akceptowalnej systemowo redefinicji partyjnego podejścia strategicznego (*Polityka informacyjna PZPR w obliczu strajków sierpniowych w 1980 roku*); na tym tle nieco niżej oceniam się drugi z tekstów poświęcony RSW „Prasa-Książka-Ruch”, z nazbyt rozbudowaną częścią „historyczno-wprowadzającą”, ze stosunkowo słabo wyeksponowanymi wnioskami badawczymi. Interesujące uzupełnienie wątków poruszanych w tej publikacji znajdujemy w opracowaniu poświęconym działalności Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie (będącego jednostką organizacyjną RSW) – Habilitant przeprowadził rzetelną rekonstrukcję aktywności OBP wykorzystując w analizie materiały dokumentalne RSW,

(3) aktywności personalnej – zwraca uwagę bardzo starannie przeprowadzona analiza pełnej partyjnych zwrotów kariery politycznej Stefana Olszowskiego (*Stefan Olszowski głównym nadzorcą partyjnej propagandy w latach 1980-1982*), z pogłębioną oceną roli pełnionej przez tego polityka we władzach partii w burzliwym okresie „pierwszej Solidarności” (szczególnie zwracam uwagę na część poświęconą partyjnej rywalizacji pomiędzy S. Olszowskim a M. Rakowskim).

Artykuł *Stan badań nad centralnymi strukturami PZPR nadzorującymi politykę propagandową w Polsce Ludowej: nowe ustalenia i luki badawcze* można uznać jako swoiste podsumowanie rozważań zawartych we wcześniej omawianych opracowaniach; Habilitant porządkuje wiedzę na temat partyjnego aparatu propagandowego oraz przybliża sylwetki osób odpowiedzialnych za organizację szeroko rozumianych działań propagandowo-informacyjnych. Mając na uwadze kompetencje dr. J. Wojsława w przedmiotowym zakresie można trochę żałować, że nie pokusił o napisanie monografii poświęconej PRL-owskiemu aparatowi propagandowemu (Habilitant w tekście ubolewa nad brakiem monografii poruszającej problematykę organizacji propagandy oraz kształtowania systemu medialnego w Polsce Ludowej).

Podsumowując można uznać, że pomimo pewnych mankamentów wskazanych w recenzji cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych *Organizacja i funkcjonowanie aparatu propagandowego w Polsce Ludowej* Pana dr. Jacka Wojsława spełnia kryteria osiągnięcia naukowego, o którym jest mowa w obowiązujących przepisach prawa oraz stanowi znaczący naukowo i oryginalny wkład w rozwój badań komunikacyjnych w Polsce, szczególnie w obszarze badań nad historią mediów i dziennikarstwa.

3. Ocena działalności naukowo-badawczej

Habilitant przedłożył także inne osiągnięcia naukowe; lista publikacji zgromadzonych po otrzymaniu stopnia doktora obejmuje (poza cyklem powiązanych tematycznie artykułów naukowych, wskazanych we wniosku jako osiągnięcie naukowe): 1 monografię (*Obraz teraźniejszości w propagandzie komunistycznej Polski lat 1949-1954: zarys problematyki*, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 248), 20 rozdziałów zamieszczonych w monografiach zbiorowych (wszystkie opracowanie zostały opublikowane w wydawnictwach krajowych), 7 artykułów opublikowanych w polskojęzycznych czasopismach naukowych (2 – w j. angielskim); w 2 przypadkach dr J. Wojsław był współredaktorem prac zbiorowych.

W dorobku publikacyjnym dr. Jacka Wojsława można wyróżnić kilka (wskazanych we wniosku) podstawowych obszarów badawczych, w znacznej mierze komplementarnych do problematyki poruszanej w głównym cyklu opracowań naukowych (uwaga ta w szczególności odnosi się do cyklu publikacji *Kampanie propagandowe w Polsce Ludowej*).

Habilitant zakwalifikował swoje dociekania naukowe do trzech głównych obszarach problemowych: (1) *Kampanie propagandowe w Polsce Ludowej* [13 publikacji], (2) *Dziennikarze i media regionu gdańskiego w PRL* [7 publikacji], (3) *Komunikowanie polityczne i publiczne w kontekście propagandowych zagrożeń* [7 publikacji]. Uważam, że naukowe granice pomiędzy tekstami przynależnymi (zdaniem Habilitanta) do pierwszego i drugiego obszaru są w kilku przypadkach mocno umowne.

W moim przekonaniu na najwyższą ocenę zasługuje (przede wszystkim ze względu na walory poznawcze oraz ich miejsce w polskich badaniach medioznawczych) zestaw publikacji poświęconych trójmiejskiemu środowisku medialnemu, zwłaszcza artykuły zawierające analizę i ocenę funkcjonowania mediów w okresie przed, w trakcie i po przełomie sierpniowym (bardzo ciekawa analiza zawartości gdańskiej prasy w czasie stanu wojennego).

Jak już wspomniano część artykułów z pierwszego obszaru badawczego stanowi uzupełnienie cyklu podlegającego ocenie – na wyróżnienie (moim zdaniem) zasługują dwa teksty: „*Polityka*” *Mieczysława Rakowskiego wobec „marcowej” (1968) mowy nienawiści* zawierający oryginalną analizę linii redakcyjnej tego tygodnika w trudnym okresie „antysyjonistycznej nagonki”. Równie wysoko oceniam artykuł poświęcony roli fotografii prasowej w przekazie propagandowym towarzyszącym obradom Okrągłego Stołu.

Trzecia grupa publikacji jest najmniej spójna tematycznie, aczkolwiek wskazuje na poszukiwania sposobu „przełożenia” wiedzy Habilitanta na temat politycznych działań perswazyjnych do analizy zjawisk współczesnych (w tym funkcjonowania mediów w III RP). Wyróżniłbym, znakomicie osadzony w literaturze przedmiotu, artykuł poświęcony procesowi kreowania i propagandowego wykorzystania „figury wroga” – stanowiący (zgodnie z intencją Autora) przyczynek do dyskusji, zwłaszcza w kontekście aktualnych wydarzeń: wojny rosyjsko-ukraińskiej lub konfliktu izraelsko-palestyńskiego.

Analiza dorobku publikacyjnego skłania do sformułowania trzech zasadniczych wniosków: (1) wysokiej wartości merytorycznej większości publikacji, (2) bardzo dobrej orientacji w przedmiotowej literaturze oraz (3) wysokich kompetencji badawczych umożliwiających naukowo poprawną analizę źródeł dokumentalnych.

W Autoreferacie nie podano wskaźników parametrycznych – indeks H wg Publish or Perish – 4, zadowalający i zrozumiały ze względu na tematykę publikacji sygnowanych przez Habilitanta.

Podsumowując stwierdzam, że dorobek naukowy Habilitanta odpowiada wymaganiom stawianym pracom naukowym; należy docenić naukową wagę i oryginalność rozważań zawartych w poszczególnych opracowaniach oraz ich związek z dyscypliną nauki o komunikacji społecznej i mediach.

Na podstawie przedłożonej przez dr. Jacka Wojsława informacji o aktywności naukowej, osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki można uznać, że Habilitant posiada odpowiedni dorobek także w tym zakresie.

Na wysoką ocenę zasługuje aktywność konferencyjna Habilitanta; na uznanie zasługuje nie tylko wskazana liczba konferencji, ale przede wszystkim fakt czynnego udziału w każdej konferencji – po uzyskaniu stopnia doktora Habilitant wygłosił referaty na 57 konferencjach naukowych. Należy podkreślić, że zdecydowana większość wskazanych wystąpień konferencyjnych dotyczyła głównego obszaru dociekań naukowych dr. J. Wojsława. Niemalże wszystkie konferencje miały zasięg krajowy, co jest bezpośrednio związane ze specyficznym/mocno specjalistycznym charakterem problematyki badawczej podejmowanej przez Habilitanta.

4. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzującej naukę i organizacyjnej.

Habilitant jest także doświadczonym dydaktykiem - prowadził zajęcia (wykłady i ćwiczenia) z kilku przedmiotów kierunkowych oraz przedmiotów fakultatywnych (zwraca uwagę bardzo interesująca problematyka prowadzonych przez Habilitanta zajęć). Warto podkreślić, że zaangażowanie w realizację działań dydaktycznych zaowocowało uzyskaniem nagrody Nauczyciela Roku (2021).

Niewątpliwie na uznanie zasługuje działalność w zakresie popularyzacji nauki, przyczyniających do nawiązania i podtrzymywania ważnych relacji z otoczeniem zewnętrznym Uniwersytetu, w tym z partnerami z różnych środowisk naukowych (także zagranicznych, w zakresie przedsięwzięć konferencyjnych).

Na wyróżnienie zasługuje bardzo wysoka aktywność organizacyjna dr. Jacka Wojsława (także w wymiarze międzynarodowym), jednoznacznie wskazująca na

zaangażowanie w działalność macierzystej Uczelni oraz współpracę w ramach towarzystw naukowych, których jest członkiem.

Konkluzja:

Na podstawie przedłożonej dokumentacji stwierdzam, że Habilitant spełnia wymogi stawiane w artykule 219 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*.

Dorobek naukowy (oryginalny i stanowiący autorski wkład w rozwój polskich nauk o komunikacji społecznej i mediach, świadczący o dojrzałości badawczej i naukowej), osiągnięcia organizacyjne, działalność na rzecz popularyzacji nauki oraz szeroko rozumiana aktywność dydaktyczna uzasadniają w dostateczny sposób wniosek o nadanie Panu dr. Jackowi Wojsławowi stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych, w zakresie dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach.

Katowice, 29.12. 2024